

Javno mnenje in represija¹

Katja Vodopivec*

Zlasti v osemdesetih letih in še posebej po l. 1987 smo se Slovenci zavzemali za zmanjševanje politične represije. Zatrjevali smo, da sploh nismo represivno usmerjeni. Ta občutja smo preverjali z nekaterimi ugotovitvami javnomnenjskih raziskav, ki jih na Slovenskem opravljajo že od l. 1968. Kot zadnje smo upoštevali raziskavo iz začetka l. 1990, t. j. še pred spremembo družbenega sistema pri nas.

Ugotovili smo, da postajajo ljudje vedno bolj nestrpni do t.i. deviantnih pojavov (razen do verbalnih političnih deliktov), vedno več ljudi se zavzema za strožje kaznovanje z izjemo smrtne kazni, ki jo odklanjajo, zavzemajo se za odpuščanje slabih delavcev z delovnega mesta, sezonskih delavcev, obenem ko postajajo vse bolj strpni do socialnih razlik. Vse to so represivni atributi liberalnega tržnega gospodarstva in irga delovne sile.

Posebna raziskava iz l. 1988 med mnenjskimi voditelji je pokazala, da so ti vplivali na preusmerjanje javnega mnenja ljudi.

Ključne besede: odklonskost, kriminaliteta, javno mnenje, kaznovanje, represivnost.

UDK 316.653:343.3/7+343.24/29

Zadnja tri leta osemdesetih let pomenijo pripravljanje sprememb družbenega sistema v Sloveniji. To je obdobje, v katerem smo Slovenci težili k zmanjševanju politične represije. V tem času smo se vedno bolj izrekli proti represiji nasploh. Zatrjevali smo, da smo v Jugoslaviji najmanj represivno naravnani. Bilo je vredno preveriti te trditve in prepričanja.

To smo skušali razbrati iz javnomnenjskih raziskav raziskovalnega inštituta Fakultete za sociologijo, politologijo in novinarstvo. Te raziskave se razlikujejo od raziskav javnega mnenja, ki jih dela časopisje. FSPN je začela z raziskovanjem javnega mnenja na Slovenskem l. 1968 in do začetka leta 1990 je bilo opravljениh sedemnajst raziskav. Opravljene so bile na vzorcu celotne populacije, vzorec pa je pripravil prof. Marjan Blejcek in smiselno odseva strukturo vsega prebivalstva na Slovenskem. Raziskovalci so vprašanja skrbno pripravili in nekatera ponavljali več let, kar omogoča spremljanje sprememb v stališčih ljudi.

Javno mnenje je postalo pomembno z razvojem meščanske družbe, saj naj bi demokratična oblast odsevala stališča in hotenja ljudi (družbeno pogodbo). Vendar so se kritiki družbenih razmer že dolgo časa spraševali, kdo in kako vpliva na javno mnenje, kdo ga v resnici oblikuje. Pisci pravijo, da morajo vladajoči poskušati uskladiti stališča ljudi s politično doktrino in strukturo, z vrsto in rezultati veljavnega procesa odločanja. Množica ni avtonomna v raz-

merju do institucij, nasprotno, sli vladajočih institucij prodirajo v množico in zmanjšujejo še tisto avtonomijo, ki bi jo množica lahko imela pri oblikovanju mišljenja, s pomočjo medsebojne komunikacije (Mils, Habermas, Schmidtchen). To je postalo jasno ob vseh prevratih in v časih avtoritarnih režimov. Vsekakor pa s tako skeptično do avtonomnosti javnega mnenja odpade hipoteza, da javno mnenje enostransko vpliva na razvojne poti oblasti.

Naslednje vprašanje je, kaj pomeni večinsko mnenje, ki ga odražajo javnomnenjske raziskave. Večinsko mnenje je odvisno od mnenja večinskega sloja prebivalstva, to pa sta bila v glavnem srednji in nižji družbeni sloj. Različni sloji ljudi imajo različna stališča. Zato je večkrat pomembno tudi manjšinsko mnenje, ki je lahko anticipacija prihodnosti. Seveda pa stališča ljudi še ne pomenijo tudi njihove prakse.

Z vsemi temi omejitvami so javnomnenjske raziskave vendarle pomembne za preverjanje razvojnih trendov. V tem smislu smo se lotili tudi razčlenjevanja podatkov o razvoju represivnih stališč ljudi na Slovenskem.

Represija je starejša oznaka za ukrepe, ki so izhajali iz zakonodaje ali izrednih stanj (represalije). Pomeni tlačiti, preprečevati. V šestdesetih letih je ta izraz uporabil Marcuse za vse vrste državne, javne in zasebne kontrole in konec šestdesetih let je postala represija splošna oznaka za vsako vrsto tlačenja ali pritiskanja na ljudi. V dosedanjih raziskavah slovenskega javnega mnenja smo poiskali tista vprašanja, ki jih je po našem mnenju mogoče in treba podrediti sodobnemu pojmu represije, ker pomenijo za človeka stresno situacijo in ga potiskajo na družbeni rob. To so najprej napadi nanj, na njegovo premoženje, njegovo okolje, občutja pravičnosti, na njegovo svobodo, delo in ustvarjalne možnosti, nacionalno pripadnost in

¹ Povzetek raziskave »Javno mnenje in represija«, ki smo jo končali na Inštitutu za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani konec l. 1990 (na podlagi pogodbe z Republiškim sekretariatom za raziskovalno dejavnost in tehnologijo).

* Katja Vodopivec, redna profesorica za kriminologijo, doktorica pravnih znanosti, zaslužna profesorica na Pravni fakulteti v Ljubljani.

družbeni položaj. Vse to povzroča pri prizadetih tesnobe in bojazni, za državo pa lahko pomeni strošek in breme. Toda vsi socialni stroški so le delno povračilo za slabo opravljanje državnih funkcij v razvijajoči se družbi. Seveda pa oblast zaznava te stroške kot breme in kot izgubo sredstev.

Raziskave javnega mnenja v Sloveniji

Posamezne raziskave javnega mnenja v Sloveniji iz zadnjih let, za katere smo dobili tudi podatke o značilnostih ljudi, ki so na vprašanja odgovarjali, so posnele stanja aprila 1988, maja 1989, decembra in januarja 1989/90, torej še pred spremembo političnega sistema v Sloveniji.

O stališčih ljudi je mogoče reči, da postajajo od l. 1983 dalje vse bolj nestrpna do izkoriščanja družbenega položaja za osebno korist, do podkupovanja, do tatvin, do neupravičenega bogatenja in do prostitucije. V raziskavah 1984 in 1987 so anketiranci tudi menili, da na Slovenskem naraščajo pojavi kot so: nezakonitost, nered, privilegiji posameznikov in skupin, podkupovanje, prilaščanje družbenega premoženja, izmikanje delu, politična brezbriznost in apatija, zaslužkarstvo.

Odnos do ekološke onesnaženosti so raziskovalci merili od l. 1973. Zavest o škodljivosti in nevarnosti teh pojavov za človeka je narasla do l. 1990 tudi za več kot 100 %. Tako je prav presenetljivo, da se je večina ljudi (preko 90 %) še leta 1987 počutila v okolju, v katerem je živele, varno.

In kdo naj napravi red? Večina anketirancev je menila, da je to naloga države. Vendar vedno več ljudi misli, naj to ne bo naloga vojske (leta 1982 : 10 %; leta 1988 : 18 %; leta 1990 : 42 %), pač pa naj v državi vzdržuje notranji red policija. Narašča tudi število ljudi, ki menijo, da daje slovenska družba preveč za oboroževanje in vzdrževanje JLA (1989 : 64 %). Toda z odgovorom na vprašanje, ali naj armada varuje politični sistem in notranji red v državi, se je še na prelomu let 1989/90 strinjal enak delež ljudi (42 %), kot ji je tako vlogo odrekal.

Kakor je bila vojski odmerjena predvsem vloga obrambe pred zunanjim sovražnikom, je bila policija naložena skrb za vzdrževanje reda v državi. Dve tretjini anketirancev sta l. 1989 menili, da bi morala republika dajati za policijo enak ali višji delež finančnih sredstev kot dotlej. Iz več odgovorov je tudi mogoče sklepati, da imata dve tretjini ljudi dobro mnenje o mi-

ličnikih in milici in je delež tistih, ki imajo o njej slabo mnenje, razmeroma nizek. Še vedno pa je l. 1990 več kot tretjina anketirancev menila, da je milica bolj na strani države (39 %) kot na strani ljudi. Tudi so v raziskavi 1970 anketarji spraševali ljudi, kako dojemajo milico. In takrat je bilo še 70 % anketirancev mnenja, da policija skrbi zanje.

In kaj sme policija? Zaskrbljujejo odgovori na vprašanje (l. 1989), ali sme policija proti nekemu, ki še ni bil kaznovan, pa ga je nekdo anonimno prijavil, da pripravlja vlom, uporabljati naslednja sredstva: sme ga nadzorovati in mu slediti (58 %); sme prisluškovati njegovim telefonskim razgovorom (31 %); sme odpirati njegova pisma (21 %); sme ga čez noč pripreti in zasliševati (24 %). Ker pa glede na vprašanje, ki je v vprašalniku pred tem, odgovori niso zanesljivi, tudi v tem primeru ne bomo posebej komentirali. Pač pa je presenetljiv vrstni red odgovorov. Največ ljudi bi pristalo na to, da bi policija anonimno ovadenega človeka začela nadzorovati in mu slediti; skoraj ena tretjina bi bila pripravljena dovoliti prisluškovanje telefonskim razgovorom, ena četrtina ljudi bi tolerirala odvzem prostosti in zasliševanje, najmanj pa bi se jih sprijaznilo z odpiranjem pisem. Verjetno je vrstni red policijskih posegov v življenje ljudi v resnici drugačen. To pa pomeni tudi, da zavedanje ljudi o tem, kdaj gre za kršenje pravic in svoboščin ljudi s strani policije, ni veliko.

Kako naj se država odziva na deviantne pojave? L. 1969 je bilo večinsko mnenje (65 %), naj strožje kaznuje. V letih 1986 in 1988 pa je bilo tako stališče izraženo bolj podrobno glede na vrsto dejanj in sicer:

Strožje kaznovati	Odstotek odgovorov v letih	
	1988	1986
dejanje		
— trpinčenje otrok, nasilje v družini	37	91
— spolno nasilje	82	90
— poneverbe in goljufije v gospodarstvu	81	89
— nasilniško vedenje	75	83
— onesnaževanje okolja	64	77
— tatvine, vlomi	60	66
— kazniva dejanja v prometu	36	49
— kršitve samoupravnih pravic	42	48

Težnjo po vedno strožjem kaznovanju so torej pokazala snemanje javnega mnenja za vsa dejanja, razen za verbalne politične delikte in za smrtno kazen. To bi bilo treba l. 1989 ukiniti popolnoma že po mnenju 52 % vprašanih, ukiniti v miru, obdržati pa v vojni pa še po 25 % odgovorov. To so bile (na pobudo strokovnjakov) po l. 1987 tolikokrat obravnavane teme v masovnih medijih, da so morale vplivati na razmišljanje širokega kroga ljudi. Vplivale so zlasti na moške, stare do 50 let, Slovence na vseh delovnih položajih, s strokovno in višjo izobrazbo, predvsem respondente iz mest in primestij.

Za strožje kaznovanje večine ostalih vrst deliktov pa so se zavzemali zlasti moški vseh starostnih skupin, razmeroma najmanj ljudje z višjo in visoko šolo. Iz povedanega sledi, da razmišljajo ljudje o nekaterih stvareh zelo stereotipno, da pa pogosto in dalj časa trajajoče zasedanje v medijih le vpliva na premik v njihovih stališčih.

Seveda pa so ljudje kritični do tega, komu in zakaj se izrekajo sankcije. Do leta 1980 se sicer niso posebej ukvarjali s pomenom zakonitosti, vsaj ne zavedno in razčlenjujoče. Po letu 1980 pa je bilo na voljo več leposlovne in strokovne literature o hudih posledicah nezakonitosti (politični procesi in njihova verodostojnost ter upravičenost, postopki z ljudmi v času Informbiroja, obravnavanja gospodarskega in političnega kriminala). Tako po letu 1982 skoraj stalno pada občutek, da bi bilo življenje ob času snemanja javnega mnenja boljše kot pred petimi leti in vzporedno narašča strah pred nezakoničnostjo. Toda zakonov ni treba upoštevati brez izjeme, tj. mehanično, temveč je treba v izjemnih okoliščinah poslušati tudi lastno vest (l. 89 — 59 %). V istem času pa anketiranci niso kaj prida verjeli v neodvisnost sodišč. Tako naj bi bilo dovoljeno političnim upornikom:

	Anketirancev %
— objavljati članke v časopisih	61
— prirejati javna zborovanja	57
— objavljati knjige o svojih nazorih	56
— ustanoviti politično stranko	46
— poučevati mladoletnike o svojih nazorih	35

Na vprašanje, »ali so v Jugoslaviji in Sloveniji dovolj varovane osnovne človekove pravice«, je odgovorila več kot polovica anketiran-

cev, da so. Nevarnosti pa, ki izhajajo iz zbiranja računalniških podatkov o ljudeh, se anketiranci še niso zavedali.

Tudi izguba delovnega mesta je lahko sankcija. Od l. 1980 do 1988 se je delež tistih, ki bi tako sankcionirali slabe delavce, skoraj podvojil (od 39 % na 76 %). Ljudje so se tudi zavedali, da so se možnosti za zaposlitev v zadnjih petih letih poslabšale (leta 1988 — 85 %), spoštovanje dela in delavcev je manjše. Nekaj manj kot polovica anketirancev pa je še leta 1990 menila, da zaradi stabilizacije gospodarskih razmer ne smemo omejevati zaposlitvenih možnosti.

Toda kaj storiti z nezaposlenimi? Še l. 1989 so bili vprašani v 87 % mnenja, da bi morala država zagotoviti delovno mesto za vsakogar in nezaposlenim zagotoviti primeren življenjski standard (81 %). Odgovornost za socialno varnost delavcev, ki so bili odpuščeni kot tehnološki višek, so respondenti razdelili med podjetje, ki je delavca odpustilo, in republiko oz. sklad federacije (skupaj 88 %). Še v začetku l. 1990 je bil delež tistih, ki so mislili, da mora delavec poskrbeti v takem primeru sam zase, minimalen (3 %). Kaj še lahko stori vlada poleg podpiranja nezaposlenih? 75 % anketirancev je menilo, naj vlada finansira programe zaposlovanja, toda večina s pridržkom, da to le deloma priporočajo (nimajo zaupanja v take programe?)², lahko pa tudi skrajša delovni čas (58 %).

In sankcija je lahko **premeščanje delavca iz višjega na nižje delovno mesto.** Na človekovo napredovanje pri delu pa naj bi l. 1986 vplivali:

	%
— znanje in ustvarjalnost	65
— aktivnost v samoupravnih organih in DPO	63
— izkušnje, starost, staž	61
— komolčarstvo, brezobzirnost, karierizem	58
— učinkovitost	55

Lestvica odgovorov je zanimiva glede na to, da se je v l. 1990, kot politično prelomnem letu, mnogo govorilo o tem, da znanje in ustvarjalnost nista dovolj cenjena in ne vplivata na napredovanje ljudi. Dasi je bila ta lastnost l. 1986 postavljena po številu odgovorov na prvo mesto, so ji zelo blizu sledile politične dejavnosti ljudi. Učinkovitost pa je bila med temi odgovori najmanj cenjena. Obratno lahko sklepamo, da ljudje, ki niso imeli teh lastnosti, ali pa so bili

² Op. Vodopivec.

malo cenjeni iz drugih razlogov, niso imeli kaj prida možnosti za napredovanje.

Ker **nacionalna nestrpnost in strpnost do socialnih razlik** ustvarjata med ljudmi konflikte in težnje po represiji, smo si ogledali tudi odgovore na taka vprašanja.

Mnenje, da je treba priseljevanje ali povsem ustaviti ali omejiti, je naraslo od 52 % na 47 % v letih 1983 in 1988. Glede odpuščanja odvečnih delavcev pa so anketiranci v začetku l. 1990 menili, da je treba najprej odpustiti delavce iz drugih republik (45 %) in nato delavce ne glede na narodnost (42 %).

Socialne razlike pa so anketiranci sprejemali v podobnem številu vse od l. 1969 pa do l. 1986. Vendar je l. 1988 že prevladalo mnenje, da je na vsak način treba povečati proizvodnjo, pa čeprav za ceno neenakosti med ljudmi. Očitno je šlo za prepričanje, da je neenakost med ljudmi spodbudna motivacija za večje pridobivanje materialnih dobrin. Vendar so bili respondenti še l. 1990 v 52 % primerov mnenja, naj se razlike zmanjšajo. Za zmanjševanje razlik pa so bili predvsem nižje izobraženi in nevodstveni delavci, in v večji meri ženske. Tako se zdi, da tedaj povečevanje socialnih razlik pač ni moglo računati na večinsko podporo pri ljudeh.

Raziskava o stališčih mnenjskih voditeljev.

Maja 1988 so raziskovalci javnega mnenja anketirali tudi manjše število voditeljev. Pisna anketa je temeljila na vsebinski zasnovi ankete splošnega javnega mnenja iz l. 1988. Zajeta je bila večina delovnih področij. Mnenjski voditelji so bili v svojih stališčih bistveno bolj radikalni kot anketiranci vseh drugih javnomnenjskih raziskav. Tako je bilo npr. za odpravo verbalnih deliktov iz kazenske zakonodaje 95 % respondentov voditeljev in za ukinitve smrtne kazni 62 %. Mnenjski voditelji so se tudi že tedaj zavzemali za odpustitev slabih delavcev z delovnih mest (99 % odgovorov), priseljevanje delavcev iz drugih republik pa bi bilo treba povsem zaustaviti ali omejiti po mnenju 73 % anketirancev, večje nagrade je treba dati boljšim delavcem, čeprav se povečajo socialne razlike med ljudmi (98 % odgovorov) in povečati je treba proizvodnjo, čeprav se poveča neenakost med ljudmi (92 % odgovorov). To so seveda izhodišča tržnega gospodarstva, ki so vsekakor hudo represivno naravnana proti manj uspešnim ljudem. Ta naravnost je bila tedaj

pri mnenjskih voditeljih večja kot pri množici ostalih anketirancev in lahko sklepamo, da je bila v resnici mnenjsko vodilna. Odgovori so bili za vse pripadnike vseh področij delovanja dokaj enotni, le ob stališču, da je treba zagotoviti čim hitrejšo povečanje proizvodnje tudi za ceno neenakosti med ljudmi, je polovica respondentov iz »duhovne in humanitarne sfere« imela pomisleke. Ta enotnost odgovorov med mnenjskimi voditelji z vseh delovnih področij bi bila lahko presenetljiva, če ne bi večina med njimi pripadala v tistem času isti politični stranki, ki je začela že l. 1988 sprejemati stališča liberalnega tržnega gospodarstva in trga delovne sile.

Mnenjski voditelji so tudi menili, da je treba dati manj denarja za vojsko (93 %) in omogočiti civilno služenje vojaškega roka (87 %).

Tako lahko sklepamo, da so mnenjski voditelji v drugi polovici osemdesetih let v resnici oblikovali javno mnenje ljudi, ki je obenem z liberalnimi idejami prevzemalo tudi represivno naravnost do nekaterih slojev prebivalstva. Ob tem se spomnimo razlag Habermasa in Milsa o avtonomnosti javnega mnenja množic.

Sklep

Če se vrnem na opredelitev pojma represije, potem ta pojem vsebuje, poleg ostalega, odrievanje ljudi na družbeni rob ali marginalizacijo ljudi. Foucault je nazorno opisal idealno mesto, ki bi imelo vse svoje neprijetne in moteče meščane izven obzidja, v posebnih geto kasarnah. V našem primeru so to: moteči devianti, brezposelni, sezonski in drugi priseljenci iz južnih predelov države ter reveži. Titmus pravi, da se družbene razmere stalno spreminjajo, in da nastaja večina takih marginalnih ljudi predvsem zaradi disfunkcije družbenega sistema. Temu je treba dodati, da se več ali manj vsak družbeni sistem ukvarja z makro sistemskimi vprašanji, za razmišljanje o življenju v gete izrinjenih ljudi pa nima časa.

Druga polovica osemdesetih let je za Slovenijo značilna po tem, da so se daljši čas pripravljale bistvene družbene spremembe, zanje pa je značilno prepričanje, da naj bi naraščala strpnost do razlik med ljudmi in političnimi skupinami. To je čas odpiranja potom liberalizacije političnega življenja. Ali je to obenem tudi čas zniževanja drugih represivnih pritiskov na ljudi?

Na to vprašanje smo skušali odgovoriti z analizo javnomenjskih raziskav na Slovenskem od l. 1968 do začetka l. 1990, torej z analizo informacij za čas pred spremembo družbenega sistema na Slovenskem, zlasti za čas, ko so se spremembe pripravljale. Poleg tega smo analizirali t. i. črne kronike iz časopisov *Delo* in *Dnevnik* in končno kazenske sankcije, ki jih izrekajo slovenska sodišča. Domnevali smo namreč, da je medsebojni vpliv novinarstva in javnega mnenja močan, pa tudi, da se oba vpliva odražata v delu sodnikov. Rezultati obeh zadnje omenjenih raziskav so bili v RKiK že objavljeni.³ V tem prispevku pa objavljamo sklepne ugotovitve javnomnenske raziskave in povzetek sklepnih misli celotne raziskave.

Raziskovalci javnega mnenja so zbirali odgovore na vprašanja, kaj moti ljudi, posebej za klasična kazniva dejanja in posebej za onesnaževanje okolja. Zato ni mogoče reči, katerih nevarnosti se ljudje bolj zavedajo in bojijo. Iz odgovorov na vprašanja o tem, katera dejanja je treba strožje kaznovati, je mogoče sklepati, da se ljudje najbolj bojijo in najbolj obsojajo neposredna nasilna dejanja in šele na tretje mesto uvrščajo onesnaževanje okolja. Pač pa se onesnaževanja okolja zaveda vedno več ljudi, čeprav bi bilo iz zbranih podatkov težko sklepati, da je bila že do začetka leta 1990 jasno razvita prava ekološka zavest. Na tem področju je zavest o potrebi po vzdrževanju ravnovesja v okolju naraščala šele v letu 1990. Iz odgovorov pa izhaja tudi, da je dejanska ogroženost ljudi z neposrednim medsebojnim nasiljem razmeroma majhna (razen neodkrita nasilja v družinah, za katerega ne vemo, kakšno je).

In kdo naj v državi vzdržuje red? Vedno manj ljudi vidi v vojski poroštvo za vzdrževanje notranjega reda in miru v državi. Pač pa anketiranci menijo, da naj bi to bila policija in imajo o slovenski policiji relativno dobro mnenje (zlasti nekoliko starejši ljudje). Seveda pa je zaupanje v preventivno in varovalno moč kazenskih sankcij še zelo veliko in stereotipno.

Represivno naravnost proti motečim pojavom in težnje po strožjem kaznovanju bolj zagovarjajo moški kot ženske. Zato pa kažejo ženske do mnogih pojavov večjo nevednost (ali brezbržnost?) z odgovori »ne vem, se ne morem odločiti«. Nižji in manj izobraženi sloji prebivalstva bolj težijo k represiji kot višji in bolj izobraženi sloji.

Seveda pa so ljudje kritični tudi do tega, komu, kdo in zakaj izreka kazenske sankcije.

Ta kritičnost je zelo protislovna. Po eni strani so se šele po letu 1980 začeli dobro zavedati pomena zakonitosti in od tedaj narašča strah pred nezakonomnostjo v javnem mnenju. K temu so pripomogli tako leposlovje kot pisanje o neupravičenih in nepravičnih procesih po vojni ter strokovna kazenskoppravna literatura. O spoštovanju zakonitosti pa vedno več ljudi meni, naj to ne bo togo in mehanično, temveč tudi po presoji lastne vesti (leta 1989 — mlajši, bolj izobraženi ljudje na vodilnih in vodstvenih mestih). V tem času se je povečala tudi strpnost do političnih odporov proti oblasti, zlasti do odporov v tisku. Nevarnosti modernih načinov nadzorovanja ljudi pa se očitno večina ljudi še ne zaveda.

Za izgubo delovnega mesta kot sankcijo za nedelavnost ali slabo delavnost ljudi se zavzemajo zlasti moški, izobraženi in vodstveni delavci. Vendar se je že l. 1988 začel pojavljati tudi strah pred brezposelnostjo in večina respondentov je l. 1990 menila, naj ne omejujemo zaposlitvenih možnosti. Za socialno varnost odpuščenih delavcev naj bi skrbel država oz. republika in podjetje.

Ljudje lahko pritiskajo drug na drugega tudi s tem, da višji premeščajo nižje na slabša delovna mesta, ali jim ne omogočajo napredovati. Če seštejemo vsa možna zadovoljstva, ki jih ljudje doživljajo ob delu ali zaradi dela, potem je le vsak deseti odgovoril, da je delo zanj privlačno, in vsak tretji, da pri delu lahko izrazi svoje sposobnosti in ideje. L. 1986 pa naj bi na napredovanje delavcev vplivala znanje in ustvarjalnost (65 % anketirancev) in aktivno delo v samoupravnih organih (63 %). Iz tega lahko z določeno mero previdnosti sklepamo, da so se tisti, ki niso bili strokovno konkurenčno sposobni in ustvarjalni, lahko oklenili političnega dela v delovni organizaciji ali zunaj nje. L. 1983 so bili najbolj ugledni poklici zdravnik, univerzitetni profesor, direktor večje DO, sodnik in diplomirani inženir.

Dve tretjini anketirancev sta zaupali tehničnemu napredku in verjeli, da je človeku koristen, nevarnosti računalniške obdelave osebnih podatkov pa se jih 60 % še ni zavedalo.

Nestrpnost do priseljevanja delavcev iz drugih republik narašča vse do l. 1970. Leta 1988 je že trikrat več respondentov kot l. 1983 menilo, da je treba priseljevanje delavcev iz drugih republik povsem zaustaviti.

Leta 1988 je v primerjavi z l. 1969 prevladalo mnenje, da je na vsak način treba povečati pro-

izvodnjo, pa čeprav za ceno neenakosti med ljudmi. Leta 1990 so se zavzemali za povečanje socialnih razlik predvsem moški, vodstveni in vodilni delavci ter mojstri, delavci s srednjo, višjo ali visoko šolo, izobraženi uslužbenci. Za zmanjševanje socialnih razlik so se tedaj zavzemale predvsem ženske, navadni delavci in nezaposleni, tisti z osnovno in strokovno šolo, nizko izobraženi uslužbenci in kmetje.

Posebno vprašanje je, ali je tako mnenje nastalo med ljudmi avtonomno, ali pa je vodilni sloj prebivalstva skušal, zlasti v letih po 1988, vplivati na usklajevanje svojih stališč z ljudmi. Dodatna raziskava javnega mnenja, opravljena l. 1988 med mnenjskimi voditelji, nas prepričuje o tem, da so bila tedaj stališča mnenjskih voditeljev bolj radikalna kot večinska mnenja ljudi. Javno mnenje se je šele s časom približevalo mnenjem mnenjskih voditeljev. To potrjuje Habermasovo tezo, da večina ljudi pri oblikovanju javnega mnenja ne funkcioniira avtonomno. Odvisni so od svojih političnih vodij in nadrejenih, od njihovih stališč ter od spreminjanj stališč, izraženih v javnih medijih.

Marginalizacija delinkventov, motečih delavcev na delovnih mestih, brezposelnih in revežev (Underclass) pomeni odiranje množic ljudi v družbeni geto, s katerim se v družbeni praksi ali nihče ne ukvarja ali pa se ukvarjajo le slabo kvalificirani ljudje. In to je današnja situacija. Po mojem trdnem prepričanju represije danes ni manj, temveč je kvantitativno več kot včasih. Le politični oporečniki v glavnem ne spadajo med odrinjence. Odrinjenost pa pomeni za prizadetega občutje manjvrednosti v primerjavi z drugimi ljudmi in z zahtevami raznih življenjskih situacij. Uspeh postaja življenjski stil, odrinjeni mu ni kos. To po mnenju Shraderja (1984) v ameriški družbi povzroča demoralizacijo ljudi nasploh. Ustvarja naraščanje so-

vražnosti med ljudmi, depresije in bojzani, občutij krivde ter narcisizma.

Če med drugimi postavimo tudi vprašanje, koliko so sodelavci Katedre za kazenskopravne znanosti in Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani uspeli v 35 letih svojega delovanja vplivati na nerepresivna stališča ljudi, je mogoče razmišljati v več smereh. Najprej, koliko smo bili vsi (okoli 15 ljudi doslej) po Stinehcomtovem razumevanju v celoti nerepresivni. Najbrž to ne more biti umestna hipoteza za toliko različnih razumnikov. Več ali manj smo verjetno ustvarjali med ljudmi in strokovno javnostjo predvsem tak videz glede na to, da smo se zavzemali za strpno, strokovno in človeško delovanje pravosodnih organov, socialnih služb, penalnih delavcev; za odpravo smrtnih kazni in za drugačno obravnavanje verbalnih deliktov; za razvijanje etičnih standardov med pravniki, psihologi, zdravstvenimi delavci, socialnimi delavci in pedagogi ter za upoštevanje pravnih načel v zakonodaji, sodstvu in upravi. Manj pa smo prispevali k ostalim možnostim demarginalizacije ljudi.

Prej navedene naše usmeritve smo verjetno še dokaj uspešno prenašali na nekatere pravnike (zaposlene v pravosodnih organih s policijo vred in v kazenskih zavodih) ter deloma tudi za tiste pravnike, ki so postali novinarji pri naših osrednjih dnevnikih. Nismo pa uspeli s svojimi stališči bistveno vplivati niti na mnenjske voditelje niti na javno mnenje. Izjemi od tega sta: zavzemanje za odpravo smrtnih kazni in za drugačno opredelitev verbalnih političnih deliktov. V spreminjanju teh stališč pa nas je podpiral tudi zgodovinski trenutek splošne težnje po liberalizaciji v vzhodni Evropi in prostor, na katerem smo delovali.

Rokopis končan 10. junija 1991.

LITERATURA

- Blejec, M.: Načrti in analize vzorcev za ankete Slovensko javno mnenje SJM 68, 69, 70. Višja šola za sociologijo, politologijo in novinarstvo, maj 1970.
- Čelik, P.: Kaj menijo občani o okrepitvi organov javne varnosti, Varnost 2, 1970, s. 82—84.
- Čelik, P.: Kako občani dojemajo milico. Varnost 9, 1971, s. 449—451.
- Department of Justice: Sourcebook of criminal justice statistics 1987, 1988, Bureau of Justice Statistics, USA.

- Doble, J.: Crime and Punishment: The Public's View. The Public Agenda Foundation, USA, June 1987.
- Habermas, J.: Javno mnenje. Kultura. Beograd 1969.
- Jacobs, E., Worcester, R.: We British. Weidensfeld-Nicolson, London 1990.
- Jambrek, P.: Družbeno soglasje o pravnih normah. V: Pravo in sodstvo v samoupravni družbi. Dr. Peter Jambrek. Pravna fakulteta — DD Univerzum, Ljubljana 1979.

- Marcuse, H.: *Idden zu einer kritischen Theorie der Gesellschaft*. Suhrkamp Verl. Frankfurt am Main 1969.
- Maxfield, G. M.: *The London Metropolitan Police and their Clients: Victim and Suspect Attitudes*. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 2, 1988, s. 188—206.
- Mežnarič, S.: *Bosanci*. Republiška konferenca ZSMS Ljubljana 1986.
- Newman, G.: *Comparative Deviance*. Elsevier. New York 1976.
- Newman, G.: *Perceptions of Deviance*. Report No 6: Yugoslavia. UNSDRI Rome, 1979.
- Noskova, N. A.: *Javno mnenje in izpopolnjevanje kazenske zakonodaje*. Prevod v RKiK 1, 1989, s. 83—86.
- Ocqueteau, F., Diaz, P.: *Comment les Français re-prouvent-ils le crime aujourd'hui?* *Deviance et Société* 3, 1990, s. 253—273.
- Pečar, J.: *Javno mnenje in zadovoljstvo z milico*. *Varnost* 6, 1982, s. 308—314.
- Pečar, J.: *Neprijavljena konvencionalna kriminaliteta zoper posameznika*. RKiK, Ljubljana 2, 1982, s. 118—129.
- Pečar, J.: *Strah pred kriminalom*. RKiK, Ljubljana, 1, 1980, s. 30—40.
- Pečar, J.: *Neformalno nadzorstvo*. Didakta. Radovljica 1991.
- Richters, A.: *Modernity-Postmodernity Controversies: Habermas and Foucault*. *Theory, Culture and Society*, Vol. 15, 1988, s. 611—643.
- Robert, PH.: *The Extent of Public Information and the Nature of Public Attitudes towards the Social Control of Crime*. V: *Public Opinion on Crime and Criminal Justice*, Council of Europe, Strasbourg 1979, s. 43—117.
- Rus, V.: *Socialna država in družba blaginje*. Domus. Ljubljana 1990.
- Schoeck, H.: *Soziologisches Wörterbuch*, Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 1969, s. 280.
- Sessar, K.: *The forgotten Nonvictim*. *International Review of Victimology* 1, 1990, s. 133—132.
- Slovensko javno mnenje. Vsi rezultati objavljeni po raziskavah v vseh publikacijah FSPN, Ljubljana.
- Stalans, J. L., Lurigio, J. A.: *Lay and Professional's Beliefs about Crime and Criminal Sentencing*. *Criminal Justice and Behavior* 3, 1990, s. 333—349.
- Stalans, J. L., Diamond, J. Sh.: *Formation and Change in Lay Evaluations of Criminal Sentencing*. *Law and Human Behavior* 3, 1990, s. 199 do 214.
- Stinchcombe L. A. e. a.: *Crime and Punishment — Changing Attitudes*, V: America, Jossey-Bass Publishers, San Francisco, Washington, London 1980, s. 74—101.
- Selih, A.: *Dojemanje odklonskih pojavov*. RKiK, Ljubljana 4, 1974, s. 302—314.
- Titmus, M. R.: *Commitment to Welfare*, Unwin University Books, London 1968.
- Titmus, M. R.: *Developing Social Politic in Conditions of Rapid Change*. Predavanje v Stockholmu 1972, Tipkopolis.
- Titmus, M. R.: *Essays on the Welfare State*, Unwin University London 1968.
- Toš, N., Klinar, P., Markič, B., Mlinar, Z., Roter, Z., Trampuž, C.: *Slovenski utrip, Rezultati raziskav javnega mnenja 1988—89*, FSPN, Ljubljana 1989.
- Toš, N., Klinar, P., Markič, B., Roter, Z., Mlinar, Z., Trampuž, C.: *Slovensko javno mnenje, Delavska enotnost*, Ljubljana, 1987.
- Walker, N., Hough, M.: *Public Attitudes to Sentencing*. *Cambridge Studies in Criminology*, LIX. Gower, Aldershot 1988.
- Zauberman, S., Robert, Ph.: *Victims as Actors of Social Control*. *International Review of Victimology* 1990, 1, s. 133—152.
- Zimmerman, E. Sch., Van Alstyra J. D., Dunn, S. Ch.: *The national punishment survey and public policy consequences*. *Journal of research in Crime and Delinquency* 2, 1988, s. 120—149.

Public Opinion and Repression

Katja Vodopivec, S. J. D., Professor Emeritus, Dalmatinova 11, 61000 Ljubljana, Yugoslavia.

In the 1980s and particularly after 1987, the Slovenes pleaded for minimizing political repression, asserting that they are not repression-oriented nation at all. These feelings were compared with some findings of public opinion polls conducted in Slovenia since 1968. The last public opinion poll taken into consideration by our study was the one conducted in the beginning of 1990, i. e., before the change of the social system in our country.

Findings: People have become increasingly intolerant towards the so-called deviant phenomena (except towards verbal political offences); more and more people were in favour of more severe punishment — except for the death penalty which

most respondents rejected. They also advocated dismissal of poorly performing and seasonal workers and showed at the same time increasing tolerance towards social differences. All these attitudes are in fact the repressive attributes of a liberal market economy and the labour market.

A separate research study conducted in 1988, involving the shapers of public opinion indicated that they exercised an impact on the reorientation of public opinion.

Key words: deviancy, crime, public opinion, punishment, repressive attitudes.

UDC 316.653:343.3/.7+343.24/.29